

Vertrouwd raken met buitenonderwijs

Klimmen tot je erbij neervalt

Ravotten, klimmen, stoeien, duikelen, springen, struikelen en weer opstaan. Leuk, spannend en waardevol. Maar niet zonder gevaar. Veel leerkrachten worstelen met buitenspel en risicospel van jonge kinderen terwijl de buitenruimte ervoor zorgt dat kinderen gaan bewegen. Hoe kun je met buitenonderwijs de motorische ontwikkeling ofwel het bewegingsonderwijs veilig ondersteunen? En wat is de rol van vertrouwen daarin?

Koen de Jonge is docent op de pabo van Thomas More Hogeschool en onderzoeker bij het lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind

'Soms zegt een ouder dat kinderen buiten "slechts aan het spelen zijn". Buiten wordt er wel geleerd, maar binnen is het échte leren, is dan de gedachte', ervaart een leerkracht. 'Nee, het schoolplein is meer dan een speelplein, het is een educatieplein, een leerplein. Leerkrachten zijn geen pleinwacht, maar pleinkracht. Misschien wordt er buiten nog wel meer geleerd dan binnen. Dat inzichtelijk maken voor anderen (bijvoorbeeld voor ouders) is vaak een enorme uitdaging voor leerkrachten.'

Een leven lang bewegen

Waarom buitenonderwijs zinvol is, is niet voor elke leerkracht en ouder duidelijk. Dat er buiten misschien wel meer geleerd wordt dan binnen, zit hem in het gegeven dat je buiten tegelijkertijd aan rekenen en de sociaal-emotionele en motorische ontwikkeling kunt werken. Zelfs

taalontwikkeling komt meer op gang door middel van bewegen in de buitenruimte (Prins & Hovinga, 2017). Door bewegen en de buitenruimte in te zetten als middelen om tot spel en leren te komen en niet als doel op zich, transformeer je het speelplein tot een leerplein (De Jonge, 2016). Dit sluit aan bij het gegeven dat in het merendeel van de basisscholen geen vakleerkrachten gym bij de kleuters worden ingezet (Brouwer, Van Berkel, Van Mossel, & Swinkels, 2015). In de bovenbouw gaan vakleerkrachten vooral aan de slag met *hoe* kinderen op de juiste manier bewegen, daar waar in de onderbouw de leerkracht vooral bewegen in kan zetten

om aan de brede ontwikkeling van het kind te werken. Tevens wordt op deze manier de attitude om een leven lang te bewegen gestimuleerd.

Bewegen in en met natuur

De meerwaarde van het gebruik van de natuur in de buitenruimte is wetenschappelijk en praktisch beschreven in onder andere *Het laatste kind in het bos* (Louv, 2007). Ook dichter bij huis wordt onderzoek gedaan naar de 'leer'kracht van schoolpleinen (Wesselius, Hovinga, & Maas, 2015). Maar wie dagelijks met kinderen werkt, ziet dat je kinderen maar op een (goed ingericht) schoolplein hoeft te zetten en er ontstaan vanzelf vormen van klauterspelen, balanceerspelen en stoeispelen. De natuur en de buitenruimte dagen uit, want in bomen wil je klimmen en over sloten wil je springen. Een kind dat met de poten in de modder staat, voelt zich weer even een oermens en met takken kun je al op vierjarige leeftijd een pijl en boog maken als een indiaan. Kinderen leren zo spelenderwijs een stukje geschiedenis, hun fantasie te gebruiken, ze bouwen kennis op van planten en natuurlijke materialen en worden buiten getriggerd zich fysiek en motorisch te ontwikkelen.

Van waarom naar hoe

Met het buitenonderwijs kun je dus het bewegingsonderwijs en de bredere ontwikkeling van het kind stimuleren door het in te zetten als middel en met een goed ingerichte natuurrijke buitenomgeving lijkt dit ook haast vanzelf te gaan. Weten *waarom* en *waartoe* je naar buiten gaat, maakt nog niet dát je naar buiten gaat. Er is wel eens slecht weer, er sneuvelt weleens een desigbroek, het rooster of de methode past anders niet en er zijn ongelukken en viezigheid (of angst ervoor). De volgende vragen zijn dus: *hoe* houd je het veilig, *hoe* werk je aan verschillende doelen tegelijk en *hoe* zorg je dat het past binnen al het andere dat nog moet?

Driehoek van vertrouwen

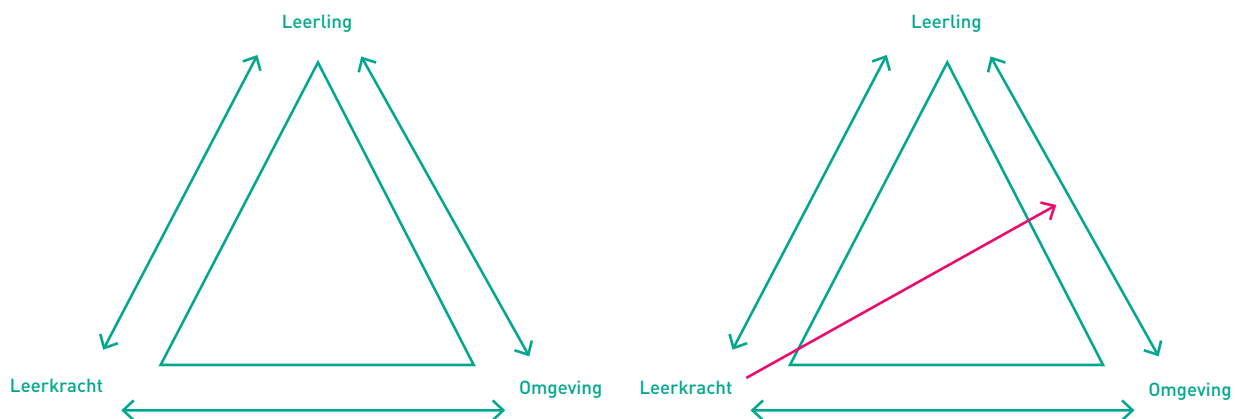
Zowel leerkrachten als leerlingen hebben vertrouwen in zichzelf nodig, in elkaar

Met het buitenonderwijs kun je bewegingsonderwijs en de bredere ontwikkeling van het kind stimuleren door het in te zetten als middel

De natuur en de buitenruimte dagen uit, want in bomen wil je klimmen

(leerkracht-leerlingrelatie) en in de omgeving. Vertrouwen bouw je op met kennis van en ervaring over de leerling en de omgeving, zodat jij als leerkracht in staat bent het kind in nieuwe omgevingen in te leiden. Veel leerkrachten kennen de leerling en ze kennen de schoolomgeving, maar ze hebben niet altijd even goed zicht op de relatie die het kind met zijn omgeving heeft. De ruimte voor verbetering ligt meestal in een vierde lijn (zie figuur 1 hieronder voor een uitwerking).

Figuur 1 – De driehoek van vertrouwen (links). De ruimte voor verbetering ligt in een vierde lijn (rechts)

Druktemaker

'Freek kan een echte druktemaker zijn. Soms gooit hij met blokken of kliepert veel te fanatiek met verf. Ik stond mij dan ook te verbazen hoe geduldig hij kan zijn bij het bouwen van een zandkasteel', zegt de leerkracht van Freek. 'Het lijkt wel of hij dan minder bij de pakken neer gaat zitten als die omvalt of stukgaat. Misschien bouwt hij thuis ook wel veel zandkastelen samen met zijn zusje.'

Veel leerkrachten weten hoe kinderen reageren binnen in de klas, omdat ze daar het kind het meest zien. Als dat kind buiten ander gedrag laat zien, kan dat voor verbazing zorgen. In de buitenomgeving gedragen kinderen zich anders en hebben kinderen andere ervaring waar ze een beroep op doen, en dus dienen we het kind opnieuw in de andere context te bekijken.

Buitenervaringen

'Kees is in een van de bomen op het schoolplein geklimmen. Hij vindt het heerlijk om een beetje te zwiepen met de takken. De boom is niet hoog, maar Kees is nog zo klein, hij kan eruit vallen, zich krassen of zijn enkel verzwikken. Haal je hem uit de boom of laat je hem zitten met alle risico's van dien? Zouden meer kinderen de boom in willen? Wat zullen zijn ouders denken? Je hebt het er niet met hen over gehad. Maar nu ben jij verantwoordelijk en moet jij de keuzes maken. Je vertrouwt het niet helemaal en voor de zekerheid roep je hem uit de boom. Balend klautert Kees naar beneden.'

Of het nu klimmen in de bomen is, met een vaart stappen of graven met schepjes. Een ongeluk zit in een klein hoekje en als je de situatie niet vertrouwt, neem je het zekere voor het onzekere. Het omgekeerde is ook waar: door vertrouwen te creëren, ontstaan er nieuwe kansen om te leren voor het kind, waaronder het leren omgaan met gevaren. Kennis van de ervaringen van het kind draagt bij aan het creëren van vertrouwen. Zo is >>

Buitenervaringen van kinderen worden gevormd door de tijdgeest en de omgeving. Elk dorp en elke stad heeft zo zijn eigen speelplekken

het zinvol om te weten hoeveel klimervaring Kees heeft. Klimt hij nietsvermoedend naar boven of weet hij wat hij doet? Wat blijkt: Kees heeft zelfs een beetje hoogtevrees, maar hij kent een aantal bomen in zijn buurt als de binnenkant van zijn broekzak. Buiten schooltijd kan hij uren in 'zijn bomen', 'zijn eiken' klimmen tot hij er bij wijze van spreken 'bij neervalt'. In een hoop andere bomen durft Kees zelf ook niet te klimmen. De boom op het schoolplein is echter ook een eik en daarom durft hij ook in die boom te klimmen. Kun je met die kennis van Kees (over zijn relatie met bomen en zijn klimervaring) hem wel het vertrouwen en de leerervaring meegeven?

Tijdgeest en omgeving

Buitenervaringen van kinderen worden onder andere gevormd door de tijdgeest en de omgeving. Elk dorp en elke stad heeft zo zijn eigen speelplekken die groen of minder groen kunnen zijn. Op sommige plekken is het verkeer door de tijd heen drukker geworden, het toezicht afgenomen en het vermaak

van binnen aantrekkelijker geworden. Je hoort leerkrachten en ouders soms zorgelijk zeggen: 'Ik zie kinderen niet meer buitenspelen', 'De kans is groter dat het kind een tabletnek krijgt dan dat het uit een boom valt', 'Door de veranderende beeldcultuur en gamificatie is het voor kinderen minder interessant om met stenen en takken in de weer te gaan' en 'Kinderen kunnen beter swipen en minder goed tekenen dan

vroeger (Van Baars, 2017).' Maar gelukkig zijn er ook nog buurten waar kinderen nog net zoveel 'stoepranden', 'verstoppertje spelen' en 'spoorzoekertje doen' als vroeger. Ook zien we dat er games ontwikkeld worden, zoals Pokémon Go, waardoor kinderen juist gestimuleerd worden om naar buiten te gaan. Bovendien zijn er ook kinderen die gefrustreerd raken van de voorbedachte regels, uitdagingen en beloningssystemen in games. Zij gaan liever vrij spelen met ruwe materialen, zoals bladeren, zand, kastanjes en stenen.

Unieke opvoedsituatie

Als leerkracht is het van belang dat je met de tijdgeest en de omgeving meebeweegt, maar wel open blijft staan voor de unieke opvoedsituatie van het kind thuis en in de buurt. Zoals bij de eikenbomen van Kees en de ervaring met zandkastelen van Freek. Om vertrouwen te krijgen in en zicht te krijgen op de unieke opvoedsituatie, kun je de volgende vragen voor de kinderen in jouw klas beantwoorden:

- Waar en met wie komt het kind tot bewegen?
- Hoe leuk vindt het kind bewegen?
- Wat maakt dat het kind bewegen leuk vindt?
- Nemen ouders hun kind mee naar sportverenigingen of op pad de natuur in? Is er binnen het gezin een beweegcultuur?
- Hoelang en hoe vaak speelt het kind buiten?
- Met welke materialen speelt het kind?
- Hoe (creatief) gebruikt het kind deze materialen?
- Woont het kind in een groene omgeving of in een meer verstedelijkte omgeving? En wat betekent dit voor het kind?

Het gaat erom dat je als leerkracht samen met de kinderen vertrouwd raakt in de buitenomgeving en dat je daarin ervaring opdoet

Situatie op school

Dan de situatie op school. Daar heb je een klimrek of een boom nodig om te kunnen klimmen, kuilen en heuvels om hoogteverschillen te kunnen overbruggen en een zachte ondergrond, zoals een zandbak of een grasveld, om te kunnen duikelen. Net als de context van de thuissituatie doet de context van de schoolomgeving ertoe als het gaat om de bewegingsmogelijkheden. Om ook hier zicht op te krijgen, kunnen de eerder genoemde vragen helpen. De veranderingen in seizoenen en het weer maken bovendien dat de schoolomgeving continu verandert. Maar juist op school speelt de (tijd)geest van de leerkracht een cruciale rol.

Voorbeeldgedrag

Nat en vies worden en je bezeren, de ene leerkracht zegt hierover dat het 'er simpelweg bij hoort' of 'dat er geen slecht weer bestaat, maar alleen slechte kleding'. Een andere leerkracht loopt echter liever geen risico en zal de keuze maken om op een ander moment naar buiten te gaan. Ook zal de ene leerkracht erop vertrouwen dat in de buitenruimte spontaan betekenisvolle leersituaties kunnen ontstaan en daar de tijd voor nemen. Een andere leerkracht zal zich prettiger voelen bij het vertalen van de structuur en het leerplan van binnen naar buiten. Tevens zal harde wind door de ene leerkracht worden gezien als belemmerend, daar waar de andere leerkracht die wind kan zien als een kans om vliegers te testen. Kortom: niet elke leerkracht is even vertrouwd met de schoolomgeving en de mogelijkheden die er liggen om kinderen tot bewegen te laten komen. Maar de bottomline is dat je niet van kinderen kunt verwachten vertrouwd met de

Onderzoek De 'leer'kracht van groene schoolpleinen

Dit artikel is tot stand gekomen naar aanleiding van het onderzoek *De 'leer'kracht van groene schoolpleinen* (Wesselius, Maas, & Hovinga, 2015), uitgevoerd door het lectoraat Natuur en Ontwikkeling Kind van de Hogeschool Leiden en Thomas More Hogeschool Rotterdam, in samenwerking met Vrije Universiteit Amsterdam, Rijks Universiteit Groningen, Fonds 1818 en IVN. De subsidie voor het onderzoek is gegeven door NWO als onderdeel van een RAAK-PRO-project.

omgeving te raken als jij dit als leerkracht zelf niet bent. Dit wil niet zeggen dat je een buitenmens moet zijn, veel planten- en dierenkennis moet hebben of heel sportief aangelegd moet zijn. Nee, het gaat erom dat jij samen met kinderen vertrouwd raakt in die buitenruimte en dat je daarin dus ervaring opdoet of op gaat doen.

Voldoende vertrouwen

Als leerkracht kun je dus met buitenonderwijs het bewegingsonderwijs ondersteunen door regelmatig het bewegen als middel te gebruiken voor verschillende doeleinden. *Waarom* en *waartoe* je dit doet, moet je wel kunnen uitleggen, maar het is vooral belangrijk dat je weet *hoe* je dit doet. Dit begint met vertrouwen: met kennis van buitenervaringen van kinderen, weten waar kinderen vertrouwd mee zijn, zodat je daarop aan kunt sluiten. Daarin is het goed om je bewust te zijn van de tijdgeest, maar dien je je vooral te focussen op buitenervaringen van kinderen in hun unieke opvoedsituatie en de schoolomgeving. In diezelfde schoolomgeving heb jij als leerkracht die voorbeeldfunctie. Want kinderen kunnen moeilijk vertrouwd raken met de omgeving als jij dat niet bent. Hoe meer vertrouwdheid, hoe vaker je spelenderwijs de motorische ontwikkeling van kinderen kunt stimuleren en hoe meer plezier kinderen op jonge leeftijd al krijgen in bewegen. Met andere woorden: indien er voldoende vertrouwen is, ontstaan er waardevolle leerervaringen, zoals klauteren, springen, hollen, rollen en ravotten. Als er voldoende vertrouwen is, kunnen de kinderen in jouw klas net als Kees 'klimmen tot ze erbij neervallen'.

Literatuur

- Baars, L. van (2017, Mrt. 30). Kwaliteit van kindertekeningen gaat achteruit. *Trouw*, 6-7.
- Brouwer, B., Berkel, M. van, Mossel, G. van, & Swinkels, E. (2015). *Bewegingsonderwijs en sport. Vakspecifieke trendanalyse 2015*. Enschede: SLO.
- Jonge, K. de (2016). Sport, spel en bewegen in en met de natuur: Een combinatie met potentie. *Lichamelijke opvoeding magazine*, 104 (3), 6-8.
- Louw, R. (2007). *Het laatste kind in het bos. Hoe we kinderen weer in contact brengen met de natuur*. Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel.
- Prins, J. & Hovinga, D. (2017). *Hoofd, schouders, knie en taal. Over de voetafdruk van onze ervaring in onze taal en ons denken*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- Wesselius, J., Hovinga, D., & Maas, J. (2015). *De 'leer'kracht van schoolpleinen*. Leiden/Rotterdam: Hogeschool Leiden/Thomas More Hogeschool.

Wil je op de hoogte blijven van de ontwikkelingen rondom het jonge kind?

Neem nu een abonnement op HJK

Wil je niets missen, neem dan een abonnement op HJK én JSW en betaal slechts €119,50 per jaar

HJK lezen op tablet en pc via Schooltas

Ontvang 10 x HJK

Krijg toegang tot het digitaal archief

Samen voor €79,- per jaar

Meer weten? Ga naar www.hjk-online.nl of bel 088-2266691